

رمضان و روزه‌داری در فرهنگ اسلامی

از رویت هلال تا زکات فطره

مریم حسینی آملی، ابراهیم مرادی پوریشلی، حمیدرضا گیاهی یزدی
رضا مختاری، فرید قاسملو، مهدی سیاه‌دانه، سید علی‌رضا طهمینه رحیمی، محسن معینی

شماره کتاب مرجع: ۱۳۹۵

ناشر: کتاب مرجع (وابسته به موسسه فرهنگی هنری کتاب مرجع)
تألیف: جمعی از پژوهشگران
تنظیم منابع، پی‌نوشت‌ها، غایه‌سازی: مهناز مقدسی، شیما فکار
مدیر هنری و طراح جلد: مجید زارع
تذهیب: محمد هنرور
چینش صفحات: مهناز هادی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۹۷-۵۷

جلد اول: ۱۳۹۸

شماره ۱۲، نسخه

حقوق چاپ و نشر محفوظ است.

دفتر مرکزی و فروشگاه: بلوار سازین، خیابان فلسطین، نرسیده به میدان فلسطین، شماره ۳۸۰
تلفن و دورنگار: ۰۸۹۶۱۳۰۳، ۰۸۹۶۳۷۶۸
آدرس اینترنتی: www.abmarja.com

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۹۷-۵۷-۴

شماره کتابشناسی ملی: ۴۲۵۴۹۷۶

عنوان و نام پدیدآور: رمضان و روزه‌داری در فرهنگ اسلامی: روایت لایزال فطره
تألیف جمعی از پژوهشگران/بنیاد دایرة المعارف اسلامی.

مشخصات نشر: تهران: کتاب مرجع، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۱۹۲ ص.

یادداشت: کتاب حاضر اقتباسی از مقالات دانشنامه جهان اسلام است.

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: رمضان / Ramadan

موضوع: رمضان — شعائر و مراسم مذهبی / Ramadan — Rites and ceremonies

موضوع: روزه (اسلام) / Fasting — Religious aspects — Islam

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۳۵۴

رده‌بندی کنگره: BP۱۸۸/ر۸ ۱۳۹۵

شناسه افزوده: بنیاد دایرة المعارف اسلامی

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

* پیش‌گفتار . ۷

* رمضان . فرید قاسملو . ۱۱

- مباحث تقویمی . فرید قاسملو . ۱۱
- در قرآن و حدیث . محسن معینی . ۱۳
- آداب و رسوم . فاطمه رحیمی . ۱۹

* روز . مریم حسینی آهق . ۲۷

- معنی لغوی و اصطلاحی . ۲۷
- پیشینه روزه پیش از اسلام . ۲۷
- زمان تشریع روزه در اسلام . ۲۹
- آثار و فواید روزه‌داری و لزوم حفظ حرمت ماه رمضان . ۲۹
- شروط لازم برای تحقق و سرب روزه . ۳۱
- شروط لازم برای تحقق صحت روزه . ۳۱
- مفطرات روزه . ۳۴
- مکروهات و مستحبات روزه . ۳۷
- اقسام روزه . ۳۸

* رؤیت هلال . فرید قاسملو . ۴۱

- در تمدن‌های پیش از اسلام . فرید قاسملو . ۴۱
- در نجوم دوره اسلامی . حمیدرضا گیاهی یزدی . ۴۸
- ابعاد فرهنگی و تاریخ اجتماعی . ابراهیم موسی‌پور بشلی . ۶۳
- در ایران و کشورهای اسلامی، در دوره معاصر . مهدی سهرابی . ۸۱
- مباحث فقهی . رضا مختاری . ۸۹

* زکات فطره . مریم حسینی آهق . ۱۰۳

معنای لغوی و اصطلاحی . ۱۰۳

ادله وجوب زکات فطره و زمان تشریع آن . ۱۰۴

شروط لازم برای تحقق وجوب زکات فطره . ۱۰۵

جنس زکات فطره و مقدار آن . ۱۰۸

زمان پرداخت زکات فطره . ۱۱۰

موارد مصرف زکات فطره . ۱۱۲

* پی‌نوشت و منابع . ۱۱۵

* نمایه . ۱۸۷

اللهم رب شهر رمضان

در فرهنگ دینی مسلمانان، ماه رمضان ویژه است. قرآن در این ماه بر پیامبر نازل شده است و به شکرانه این رویداد بی بدیل در همخوانی و همسری تهجد و تشریع، مخاطبان کلام الهی، از همان روزگار تا فرجام دنیا به رویای فراخوانده شده‌اند تا در پرتو خویشدن داری به گشودگی تقوا رسند، با دیده بصیر ملکوت خدا را بنگرند و با دستمایه‌ای از برکات آسمانی، مبدء انوار خدا باشند. و چنین است که برخی عالمان اهل معرفت آغاز سال را از تقویم دینی ماه رمضان دانسته‌اند؛ ماهی که برای همه آفات آن ادب مناسک خاص در نظر گرفته شده و حتی همه رفتارهای حاضران برخوردار از این مبدء الهی، رنگ نیایش و عبادت یافته است. در صورت ظاهر، ماه رمضان، مانند یازده ماه دیگر، با گذر قر از خط المکزین خورشید، از بین دیدن هلال پس از این گذر آغاز می‌شود و با مقارنه بعد پایان ماه، اما درون این ظاهر را داستانی دیگر است که جز به تجربه دانسته نمی‌شود. اوج ملک با بشارت به سوی بندگان می‌آیند و داد و دهش خدا را از این از همه رنگ و به هر بهانه‌ای بر خلائق جاری می‌کنند. شور و شری مؤمنان در برخورداری از این روزهای سرشار از نعمت نیز دیدنی است، شور و شوقی که در پهنه جغرافیایی جهان و در درازای تاریخ مسلمانی،

نقشی ماندگار و اعجاب‌انگیز آفریده و تکرار هر ساله آن، بر جلوه‌اش افزوده و هر بیننده‌ای را به درنگ و تأمل واداشته است.

باری، مجموعه حاضر مشتمل است بر مقالاتی با محوریت ماه رمضان در تقویم و فرهنگ اسلامی، برگزیده از مجلد بیستم و بیست و یکم دانشنامه جهان اسلام: مقاله رمضان از سه جنبه تقویمی و قرآنی - حدیثی و فرهنگی (آداب و رسوم) در سه بخش مستقل، در سه گروه تاریخ علوم، قرآن و حدیث و تاریخ اجتماعی تألیف شده است. نویسندگان این سه مقاله به ترتیب عبارت‌اند از آقای فرید قاسملو، آقای حسن معینی و خانم فاطمه رحیمی. مقاله «روزه» به فقه و آداب روزه‌داری به مثابه شاخص‌ترین جلوه ماه رمضان، نزد مذاهب اسلامی اختصاص دارد که در گروه فقه فراهم آمده و نویسنده آن خانم مریم حسینی آهوانی است. آثار انجام ماه رمضان به حکم نبوی «صُم لِرُؤْيِيَّتِهِ وَ أَفْطِرُ لِرُؤْيِيَّتِهِ» پایه ریت هلال صورت می‌بندد. رؤیت هلال، گذشته از آنکه فعالیتی است که در اهل نجوم و علاقه‌مندان به تماشای ستارگان بوده است، به دلیل ربط وثیق ماه رمضان با رؤیت و اثبات آن، از دیرزمان محل بررسی و مباحثات عامی بوده و هم اهالی نجوم و هم فقیهان در باب آن کاوش‌های فراوان کرده و رساله‌ها نوشته‌اند. در میان مردم نیز رؤیت هلال طنین خاص دارد. داشته و تاریخی فرهنگی اجتماعی رقم زده است. پنج مقاله «رؤیت هلال» در این باره است، با این ترتیب: رؤیت هلال در تمدن‌های پیشین - در نجوم دوره اسلامی، ابعاد فرهنگی و اجتماعی، در ایران و کشورهای اسلامی در دوره معاصر و مباحث فقهی، متولی بخش‌های اول و دوم و چهارم مقاله گروه تاریخ علوم و متولی بخش سوم گروه تاریخ اجتماعی و متولی بخش

پنجم گروه فقه بوده است. نویسندگان مقالات بدین قرارند: آقایان فرید قاسملو، حمیدرضا گیاهی یزدی، ابراهیم موسی‌پور بشلی، مهدی سهرابی و رضا مختاری. آخرین مقاله دربارهٔ زکات فطره است (تألیف خانم مریم حسینی آهقی، در گروه فقه)؛ از آن‌رو که پایان ماه روزه‌داری با پرداخت زکات فطره همراه است تا نمادی باشد از نسبت مستقیم ارتقای درونی با خدمت‌رسانی به بندگان خدا. راه سپردن دروادی تقوا با دیده فروبستن از آلام و رنج‌ها و نیازهای مردمان ممکن نیست.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

حسن طارمی راد

دبیر مجموعه